

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОЦІНКИ РЕГІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

У статті проаналізовано основні підходи щодо оцінки міжнародної конкурентоспроможності мезорегіонів, надано їх порівняльну характеристику із урахуванням актуальності показників, що використовуються при аналізі сучасного глобального конкурентного середовища. Розглянуто основну проблематику впровадження єдиного інтегрального показника конкурентоспроможності, а також запропоновано власний підхід щодо вимірювання конкурентних переваг регіонів різної національної приналежності.

Ключові слова: конкурентоспроможність, мезорегіони, методи оцінки, індикатори міжнародної конкурентоспроможності, факторний аналіз.

Сталий розвиток економічної системи може бути забезпечений через ефективний менеджмент на всіх рівнях (на національному, регіональному, локальному рівні, на рівні підприємства), що стає можливим при наявності розгалуженої системи якісної та кількісної оцінки розвитку певної економічної системи. Для управління міжнародною конкурентоспроможністю першочерговим завданням стає розробка та використання комплексної системи методів для оцінки наявних та потенціальних конкурентних переваг на міжнародному ринку.

Всесвітньо відомими є рейтинги конкурентоспроможності макrorівня: індекс глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (Global Competitiveness Index; World Economic Forum), індекс світової конкурентоспроможності від Інституту розвитку менеджменту (Institute for Management Development), розгалужена система рейтингів від Світового Банку (наприклад, рейтинг якості бізнес-середовища Doing Business). Серед методик оцінки конкурентоспроможності на мікрорівні слід виокремити розробки Майкла Портера, який співпрацює з Всесвітнім економічним форумом по вдосконаленню існуючої методики оцінки глобальної конкурентоспроможності. М.Портер також є автором індексу конкурентоспроможності бізнесу (Business Competitiveness Index), який протягом декількох років входив до складу Звіту про глобальну конкурентоспроможність (щорічна публікація Всесвітнього економічного форуму).

При оцінці конкурентоспроможності національних регіонів виникає ряд проблем, які свідчать про відсутність єдиного підходу серед науковців та дослідників у цьому питанні щодо методики комплексної оцінки конкурентних переваг мезорегіонів в системі міжнародних економічних відносин. У зв'язку із глобальними економічними трансформаціями та значним підвищенням ролі національних регіонів у забезпеченні сталого розвитку країн зростає актуальність розробки єдиної міжнаціональної системи оцінки регіональної конкурентоспроможності, яка би стала універсальним інструментом в бенчмаркінгу регіонів різних національних економік. Значним проривом в цьому напрямку стали розробки Асоціації Роберта Хагінса (Huggins Associates), методика якої

активно використовується для оцінки конкурентоспроможності регіонів Великої Британії, Європейського Союзу та інтелектуальної конкурентоспроможності найвпливовіших регіональних систем в усьому світі. Аналогічні дослідження проводяться в інших країнах світу (США, Швеція, Росія). Виникає питання про можливість зіставлення національних методів оцінки регіональної конкурентоспроможності та необхідність створення єдиного інтегрального показника, який використовувався би для аналізу конкурентних переваг глобалізованих регіонів.

Метою статті є дослідження методів оцінки конкурентоспроможності регіонів, що використовуються в світовій практиці, та формування інтегрального підходу щодо кількісної оцінки регіональних конкурентних переваг.

Концепція конкурентоспроможності регіонів має значні розбіжності із теорією конкурентоспроможності на макро- та мікрорівні, через що методика її оцінки потребує особливого підходу та специфіки формування. В світовій практиці оцінки конкурентних переваг регіонів активно використовуються напрацювання макро- та мікроекономістів з урахуванням суто регіональних факторів розвитку, під впливом яких регіон вже не сприймається як сукупність окремих підприємств або окрема частина території країни. Наприклад, концепція «ромба конкурентоспроможності», що розроблена М. Портером для досліджень на мікрорівні, тепер адаптована для аналізу регіональної економіки та відрізняється від попередньої моделі детермінантом, що характеризує рівень розвитку регіональних кластерних систем, та аналізом за всіма детермінантами через призму внутрішньорегіональних та зовнішньорегіональних факторів. П'ятий елемент, який виокремлював особливу роль держави, в регіональній моделі ромбу трактується як конкурентоспроможність країни (ті фактори, які формуються на державному рівні та безпосередньо впливають на рівень конкурентоспроможності окремих регіонів) [1, с. 49].

Оцінка регіональної конкурентоспроможності стає одним з ключових аспектів сучасного аналізу ефективності регіональної політики та збалансованого національного розвитку. Провідні країни світу

створюють самостійні дослідницькі центри для розробки та реалізації ефективної системи оцінки конкурентних переваг регіонів як національних, так і іноземних. Наприклад, в США діє Рада конкурентоспроможності (Council on Competitiveness), основною метою якої є створення аналітичної, методологічної та практичної бази для забезпечення високого рівня конкурентоспроможності американської економіки на світовому ринку [2]. Рада конкурентоспроможності публікує результати досліджень у сфері забезпечення та управління регіональною та загальнонаціональною конкурентоспроможністю. В Україні також створено Раду конкурентоспроможності, місією якої є «налагодження діалогу між наукою, освітою, бізнесом, владою, неурядовими організаціями з метою підвищення ідеї конкурентоспроможності на першочергові позиції національної свідомості» [3].

У сучасній світовій практиці застосовується сукупність індикаторів та оцінок для аналізу конкурентних переваг національних регіонів. На наш погляд, наявні методики слід класифікувати для виявлення перспектив їх подальшого вдосконалення. Крім того, детальна систематизація надає змогу оцінити характерні риси й особливості кожного з методів оцінки.

Перша класифікаційна ознака – характер індикатора конкурентоспроможності. Загальна оцінка може бути націлена на аналіз сукупної конкурентоспроможності (комплексний метод) та аналіз окремих, найбільш значущих компонентів сучасної системи конкурентних переваг (деталізований індекс). До першої групи слід зарахувати рейтинг Європейських регіонів (EU Regional Competitiveness Index), до другої – індекс інноваційності (Summary Innovation Index from the European Innovation Scoreboard).

Друга класифікаційна ознака – характер первинної інформації для аналізу. Первинні дані можуть бути представлені статистичними даними (Hard Data) або результатами опитування (Opinion Survey). Найчастіше в світовій практиці використовують комбінацію даних статистики та опитування в різній пропорції, тому, на наш погляд, доцільно виокремити методи з використанням 1) тільки статистичних даних (World Knowledge Competitiveness Index), 2) переважно статистичних даних та результатів опитування (індекс Євро-креативності – The Euro – Creativity Index by Richard Florida), 3) переважно результатів опитування та статистичних даних (оцінка позицій регіонів США щодо розвитку інновацій – Regional Innovation Assessment; індекси регіональної конкурентоспроможності, які ґрунтуються на методиці ВЕФ). Характерною рисою більшості підходів щодо оцінки регіональної конкурентоспроможності є проведення факторного аналізу для виявлення питомої ваги кожного з індикаторів конкурентоспроможності, що приносить елемент суб'єктивності в існуючі підходи.

Третя класифікаційна ознака – територіальне охоплення аналізу. За цим критерієм сучасні методи оцінки конкурентоспроможності слід розділити на глобальні (аналіз провідних регіонів світу незалежно від національної приналежності) та регіональні (регіони окремої країни, групи країн, інтеграційного блоку). До першої групи відноситься індекс всесвітньої інтелектуальної конкурентоспроможності, розроблений в Robert Huggins Associates (World Knowledge Competitiveness Index), до другої – оцінка регіональної

конкурентоспроможності Великої Британії, Ірландії, США, Фінляндії, Швеції та ін.

Національні системи оцінки конкурентоспроможності регіонів мають цінність в якості методичної бази (кількість та найменування показників, структура інтегрального індексу конкурентоспроможності, методи проведення аналізу тощо) та основи для характеристики національної моделі економічного розвитку, але отримані результати за національними порівняльними оцінками не дають можливості прямого зіставлення регіонів різних економічних систем.

Вибір того чи іншого методу обумовлюється цільовими установками аналізу: мета дослідження визначає кількість та характер індикаторів для розрахунку інтегрального показника, формує систему факторів, які будуть враховуватися при аналізі, та певною мірою впливає на структуру первинної інформації (або допускати більший ступінь суб'єктивізму при наданні переваги результатам опитування, або спостерігатиметься тенденція до підвищення об'єктивності інтегрального показника конкурентоспроможності за рахунок надання пріоритету статистичним даним). На наш погляд, об'єктивність оцінки є гарантом точності результатів проведеного аналізу, що безпосередньо впливає на вибір стратегії подальшого розвитку.

У світовій практиці найпоширенішими індексами регіональної конкурентоспроможності виступають методики, що розроблені американськими та європейськими дослідниками (табл. 1). На регіональному рівні активно впроваджується досвід Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) та Міжнародного інституту розвитку менеджменту у формуванні інтегральних індексів конкурентоспроможності. Наприклад, EU Regional Competitiveness Index повністю ґрунтується на методиці ВЕФ з урахуванням регіональних факторів розвитку. На наш погляд, подібну оцінку необхідно проводити не тільки в межах Європейського Союзу, але й у порівнянні регіонів Америки та Азії, що надасть можливості оцінити реальний рівень конкурентоспроможності основних конкурентів у глобальному вимірі.

Серед індексів регіональної конкурентоспроможності глобального характеру набули розробки дослідників Huggins Associates, а саме World Knowledge Competitiveness Index (WKCI), за яким оцінюються конкурентні позиції 145 регіонів світу (63 із Північної Америки, 54 із Європи, 28 із Азії та Океанії) [15, р. 11-15]. Особливість даного аналізу – виокремлення тих регіонів, які досягли найвищих результатів у своїй економічній діяльності (головний критерій – ВВП на душу населення в регіоні). Основний акцент у структурі WKCI ставиться на оцінку регіонального інтелектуального потенціалу (людських та інтелектуальних ресурсів, стійкості системи науки й освіти). За результатами аналізу 2008 року, серед 10 регіонів – лідерів 8 позицій зайняли регіони США, 1 – Швеції (Стокгольм посів 6 місце), 1 – Японії (Токіо, 9 місце), що свідчить про значне випередження інтелектуального розвитку регіонів США порівняно з європейськими регіонами (регіони ЄС отримали 11 позицій серед перших 50 регіонів – лідерів). Для регіонів ЄС реалізація стратегії Європа – 2020 стає основою підвищення рівня конкурентоспроможності на світових ринках за рахунок зміцнення та розвитку інтелектуальної складової конкурентних переваг.

Таблиця 1. Характеристика індексів регіональної конкурентоспроможності

Найменування індексу	Мета застосування	Структура індексу
World Knowledge Competitiveness Index	Аналіз інтелектуальної компоненти конкурентоспроможності регіонів з найвищим рівнем ВВП на душу населення в світі	Компоненти людського капіталу Компоненти інтелектуального капіталу Результати діяльності регіональної економіки Компоненти фінансового капіталу Інтелектуальна стійкість
EU Regional Competitiveness Index	Оцінка конкурентоспроможності європейських регіонів рівня NUTS 2 за допомогою інтегрального індексу	Основні фактори (інститути, стабільність, інфраструктура, охорона здоров'я, навчальна та середня освіта) Фактори ефективності (вища освіта – освіта протягом життя, ефективність ринку праці, розмір ринку) Інновації (технологічна готовність, рівень розвитку бізнесу, інновації)
The European Regional Innovation Scoreboard	Оцінка інноваційного потенціалу регіонів як рушійної сили зростання конкурентоспроможності	Можливості (людські ресурси, фінанси та підтримка держави) Діяльність фірм (фірмові інвестиції, зв'язки та підприємництво, продуктивність) Результати (інноватори, економічні ефекти)
The Atlas of Regional Competitiveness (Eurochambers)	Аналіз конкурентних позицій регіонів за кожним із обраних індикаторів	Економічна діяльність Зайнятість та ринок праці Освіта та навчання впродовж життя НДДКР/Інновації Телекомунікаційні мережі Транспорт Інтернаціоналізація
Regional Competitiveness Index (Finland)	Комплексна оцінка конкурентоспроможності 85 фінських регіонів рівня NUTS 4	Людський капітал Інноваційність Агломерація Доступність
UK Regional Competitiveness Index	Оцінка відносної економічної конкурентоспроможності регіонів та локалітетів Великої Британії	Вхідні фактори (витрати на НДДКР, рівень економічної активності, рівень створення нових фірм на 1 тис. жителів, кількість фірм на 1 тис. жителів, середня освіта, кількість інтелектуально орієнтованих фірм) Фактори результатів (ВДВ на душу населення, експорт/імпорт на душу населення, кількість експортоорієнтованих підприємств, рівень продуктивності, рівень зайнятості) Фактори наслідків (рівень доходів, рівень безробіття)
The ALEC-Laffer Economic Competitiveness Model	Оцінка конкурентоспроможності штатів США на основі якості економічної (зокрема податкової) політики	Найвища гранична ставка податку на прибуток Найвища гранична ставка корпоративного податку Прогресивність податку на прибуток Податок на дохід з нерухомості Податок з обігу Податковий тягар з інших податків Податок на нерухомість Сучасні зміни податкової політики Обслуговування боргу як доля прибутків від збору податків Кількість посадовців на 1 тис. резидентів Якість правової системи штату Мінімальна заробітна плата в штаті Витрати на компенсації працівникам Право на працю Межа податків або витрат
State Competitiveness Index (USA)	Оцінка довгострокових конкурентних переваг та недоліків американських штатів	Уряд та фіскальна політика Безпека Інфраструктура Людські ресурси Технології Інкубація бізнесу Відкритість Екологічна політика

Складено автором на основі [4 – 14]

Основною проблемою при кількісній оцінці регіональної конкурентоспроможності є несумірність регіональних економік, статистичних показників їхнього розвитку та специфіки економічної діяльності регіонів як в межах країни, так і в масштабах світового господарства. Найчастіше вибір структури інтегрального показника обирається за рівнем спеціалізації національної економіки та особливостями

національної моделі економічного розвитку (для вимірювання внутрішньонаціональної конкурентоспроможності регіонів) або за виокремленням групи регіонів різної національної приналежності за певним критерієм (для вимірювання міжнародної конкурентоспроможності регіонів).

Для розробки уніфікованого індикатору конкурентоспроможності регіонів особливу увагу слід

звернути на такі категорії, як креативність, інтелектуальний потенціал, інноваційність. Процес формування конкурентних переваг перейшов у площину нематеріальної сфери, зокрема в наукоємні галузі та НДДКР, де може бути створено ефект технологічного розриву. Річард Флоріда, відомий дослідник і автор теорії «трех Т» соціально-економічного розвитку («Talent – Technology – Tolérance»), запропонував власний підхід щодо оцінки конкурентоспроможності, який складається з 9 субіндексів (креативний клас, людські ресурси, наукові таланти; індекс інноваційності, індекс інновацій та технологій, індекс НДДКР; індекс відношення, індекс цінностей, індекс самовираження) [16, р. 32]. Ця методика використовується переважно на макрорівні, але основні досягнення можуть також бути адаптованими на мезорегіональному рівні.

На наш погляд, структура інтегрального індексу регіональної конкурентоспроможності повинна ґрунтуватися на наступних групах показників:

1. Основні макроекономічні показники регіональної економіки (ВВП на душу населення, загальний рівень продуктивності, рівень безробіття, рівень інфляції, приток інвестицій у регіон).
2. Показники розвитку інноваційного сектору (рівень інвестицій в НДДКР, кількість зареєстрованих патентів, доля високотехнологічного сектору в регіональній доданій вартості, питома вага фірм, що впроваджували інновації, в загальній кількості підприємств).
3. Показники розвитку інтелектуального потенціалу (оцінка якості системи початкової, середньої та вищої освіти, кількість науковців у загальній структурі економічно активного населення, рівень зайнятості за галузями економіки, рівень фінансування наукових досліджень до обсягів ВРП).
4. Показники розвитку інфраструктури та міжрегіональних зв'язків (транспорт, телекомунікації, фінансові установи, рівень інформатизації, рівень розвитку міжрегіональної та міжнародної торгівлі).

Подібна структура надає можливість оцінити конкурентні позиції не тільки глобалізованих регіонів, але й менш розвинутих регіональних економік з урахуванням можливості збору достатнього статистичного матеріалу за вказаними показниками. Вагові коефіцієнти кожної групи слід знаходити, на наш погляд, шляхом проведення факторного аналізу, який застосовується у більшості наведених вище індексів регіональної конкурентоспроможності. Таким чином, зведено до мінімального рівня елемент суб'єктивності, впроваджено саме ті елементи конкурентоспроможності, які в сучасній світовій економіці формують стратегічні конкурентні переваги, та підвищено можливості щодо збору статистичних даних (вказані показники є доволі поширеними серед національних статистичних агенцій).

У міру того, як трансформується сучасна світова економічна система, змінюється роль окремих мезорегіонів не тільки на національному рівні, але і на міжнародному, глобальному рівнях, що підвищує вимоги до управління цими регіональними системами. Одним із шляхів вдосконалення менеджменту є проведення бенчмаркінгу – порівняльного аналізу із подібними економічними структурами, що надає змогу виявити конкурентні переваги окремого регіону та успішно управляти ними. Кількісне вимірювання

конкурентних переваг передбачає впровадження інтегрального індексу регіональної конкурентоспроможності.

Кожна країна обирає для себе зручну систему кількісної оцінки регіональних конкурентних позицій, але для підвищення об'єктивності отриманих результатів необхідно проводити міжнародний порівняльний аналіз, що надасть змогу виявити слабкі сторони та конкурентні переваги не тільки на національному, але й на міжнародному ринку. Єдиний підхід оцінки конкурентоспроможності регіонів різної національної приналежності відкриває нові можливості у пошуку перспектив подальшого розвитку за рахунок аналізу досвіду найсильніших регіонів у формуванні регіональних конкурентних переваг та виявленні основних загроз глобального конкурентного середовища. Зважена система індикаторів стає одним з елементів успіху в пошуку ефективної стратегії посилення регіональних конкурентних переваг у глобальному економічному просторі.

Індекс регіональної конкурентоспроможності вже використовують в країнах Європейського Союзу. Але наскільки об'єктивним є цей показник в глобальному масштабі без урахування провідних регіонів США, Китаю, Японії? На наш погляд, остаточне впровадження в міжнародну практику інтегрального індексу регіональної конкурентоспроможності країн світу стає пріоритетом дослідників у цьому напрямку через значне підвищення ролі національних регіонів в системі світогосподарських зв'язків, що надає їм особливої ваги при формуванні загальнонаціональних стратегій сталого розвитку.

Список літератури

1. Vytautas Snieska, Jurgita Bruneckiene. *Measurement of Lithuanian Regions by Regional Competitiveness Index. Engineering Economics*, 2009. № 1 (61). – p. 45 – 57
2. *Measuring Regional Innovation: A Guidebook for Conducting Regional Innovation Assessment. Council on Competitiveness (www.compete.org)*
3. <http://compete.org.ua/> - Офіційний сайт Ради конкурентоспроможності України
4. Urszula Bronisz, Wim Heijman, Andrzej Miszczuk. *Regional competitiveness in Poland: Creating an index. Jahrbuch für Regionalwissenschaft* (2008) 28. Pp. 133–143
5. *A Study on Hong Kong Creativity Index: Interim Report. Chief Editor: Desmond Hui. Centre for cultural Policy Research*, 2004. 56 p.
6. Piekola Hannu, *Knowledge and Innovation Subsidies as Engines for Growth – The Competitiveness of Finnish Regions. Helsinki: ETLA, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos. The Research Institute of the Finnish Economy* 2006, 139 p.
7. Rich States, Poor States: ALEC-Laffer State Economic Competitiveness Index. *American Legislative Exchange Council*, 2009. 164 p.
8. Gerd Schienstock. *Regional Competitiveness. A Comparative Study of Eight European Regions. Work Research Centre, University of Tampere. Finland*, 1999, 27 p.
9. *UK Competitiveness Index 2008. Robert Huggins, Hiro Izushi. Center for International competitiveness. www.cforic.org*
10. *Regional Innovation Scoreboard 2009. Methodology report. Hugo Hollanders, Stefano Tarantola, Alexander Loschky. INNO METRICS*, 2009. 41 p.
11. *EU Regional Competitiveness Index 2010. Paola Annoni, Kornelia Kozovska. Joint Research Centre, EUR 24346 EN – 2010. 289 p.*
12. *Regional Competitiveness Atlas. Edition 2008. EUROCHAMBRES. www.eurochambres.eu*
13. Huovari, Janne. *Constructing an Index for Regional Competitiveness. Pellervo Economic Research Institute Working Papers. Helsinki, № 44 (June 2001). 28 p.*

-
14. *Tenth Annual State Competitiveness Report. Beacon Hill Institute, 2010. 68 p.*
 15. *Robert Huggins, Hiro Izushi, Will Davies, Luo Shougui. World Knowledge Competitiveness Index 2008. Centre for International Competitiveness, 57 p.*
 16. *Richard Florida, Irene Tinagli. Europe in the Creative Age. 2004, 48 p.*

РЕЗЮМЕ

Ларина Ольга

Международный опыт оценки региональной конкурентоспособности

В статье проанализированы основные подходы к оценке международной конкурентоспособности мезорегионов, дана их сравнительная характеристика с учетом актуальности показателей, используемых при анализе современного глобального конкурентного пространства. Рассмотрена основная проблематика введения единого интегрального показателя конкурентоспособности, а также предложен собственный подход к измерению конкурентных преимуществ регионов разной национальной принадлежности.

RESUME

Larina Olga

International experience of assessment of the regional competitiveness

In the article the main approaches to assessment of international competitiveness of regions are reflected, their comparative characterization taking into account the urgency of those indices that are used in analysis of the modern global competitive environment is conducted. The main problems of introduction of a common integral index are highlighted and the author's approach to the assessment of competitive advantages of the region in different countries is suggested.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2011 р.